

pović, ali za Srbiju bi taj promašaj mogao biti fatalniji nego za Hrvatsku. Gotovina je, naime, „običan“ ratni zločinac, warlord kakvih je bilo i u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije i u onima drugdje po svijetu, a Mladić je organizator i provoditelj jedinog poslijeratnog genocida u Europi.

Da Hrvatska nije završila pristupne pregovore i da Srbija nije uhapsila Mladića, bilo bi malo šanse za nastavak zajedničke europske politike proširenja, barem kad je riječ o prostoru Zapadnoga Balkana. Međutim, pozitivan utjecaj ovih dvaju događaja nije neiscrpan. Srbiji bi moralo biti u interesu i da pokrene svoje okruženje, da se pokrenu hibernirani procesi integracije u EU Makedonije i Crne Gore. Hrvatska je, osim Grčke, bila jedina zemlja u povijesti europskih proširenja, koja je pregovarala samostalno. I to je jedan od razloga da su njeni pretpristupni pregovori trajali gotovo šest godina i da je bila moguća gotovo jednogodišnja blokada Slovenije, vezana uz pitanje koje uopće nije dio *acquisa* (bilateralno razgraničenje).

Pregovori se u paketu uvijek vode efikasnije, i sa strane Europske komisije, a i zbog toga što zemlje koje pregovaraju mogu jedna drugu podupirati, kao što su to činile baltičke republike i zemlje Višegradske skupine (Poljska, Mađarska, Češka i Slovačka). Iz takve suradnje razvija se i savezništvo koje traje nakon pristupanja, pa tako zemlje Višegradske skupine sada imaju relevantnu snagu u Europskom vijeću, jer zajedno imaju jednak broj glasova kao i dvije europske velesile - Francuska i Njemačka - skupa.

Makedonsko poigravanje prkošenjem Grčkoj, koja u pristupnom procesu brani svoje pravo na politički kontinuitet helenske tradicije, nastavlja se i nakon izvanrednih izbora u Makedoniji i ugrožava perspektivu stvaranja zapadno-balkanskoga paketa. Isti učinak ima i poigravanje Srbije s pregovorima s Kosovom i precjenjivanjem zasluga zbog Mladićeva hapšenja. Vremena za „hvatanje Kairosovog čuperka“ za Balkan nema mnogo, a toga političke elite u Srbiji i Makedoniji, izgleda, nisu svjesne. Institucionalna kriza u Uniji, što je provociraju nestabilnost euro-zone i ekonomski slom Grčke, ali i nestabilnost Cipra, Irske, Portugala, a potencijalno i Španjolske, mogla bi već iduće godine zajedničku politiku proširenja gurnuti u drugi plan. Ne bi bilo dobro da se, nakon Slovenije, samo Hrvatska nađe „pod krovom“, jer sada šansu za to imaju i Srbija, i Crna Gora, i Makedonija.

Cena nacionalizma

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

U času kada je Srbija odlučila da uhapsi Ratka Mladića, Hrvatska zaključuje pregovore sa Evropskom unijom i očekuje da postane punopravni član sredinom 2013. Za razliku od njih, Slovenija je sledila proces evropskih integracija istom brzinom kao i druge srednjoevropske postsocijalističke zemlje. Koliko je, dakle, jugoslovenske zemlje stajao nacionalizam? Kako je prošlo 20 godina od raspada Jugoslavije i kako je Slovenija, za razliku od drugih, sledila strategiju integracije, poređenje drugih jugoslovenskih država sa Slovenijom može dati jednu procenu troškova nacionalizma. Uz to, ostaviću po strani ono što je očigledno: cenu plaćenu institucionalnom nerazvijenosti i još mnogo veću cenu u ljudskim životima i izgubljenoj dobrobiti. Njihova jedna mera jeste udaljenost od Evropske unije, a druga se meri u Haškom tribunalu. Pogledajmo, ovde, ekonomsku cenu.

Uzeću tri indikatora - bruto domaći proizvod (BDP) po glavi stanovnika, zaposlenost i izvoz - i uporediti njihov razvoj u proteklih 20 godina. Za osnov ću uzeti razvoj Slovenije i uporediti onaj koji su jugoslovenske zemlje ostvarivale u Jugoslaviji sa onim koji su ostvarile u eri nacionalizma. Time će se posredno odgovoriti na dva pitanja: da li je bio bolji institucionalni okvir Jugoslavije od nacionalističkih i da li je bolje težiti integraciji u Evropsku uniju ili ne?

Slovenija je dobra za poređenje iz dva razloga. Najpre, mada je izabrala izlazak iz Jugoslavije, istovremeno se opredelila za integraciju u Evropsku uniju - pa se može reći da nije sledila nacionalističku strategiju razvoja, bar ne onakvu kakva je katakterisala duge zemlje nastale iz Jugoslavije. Potom, njena je tranzicija bila postepena, što omogućava ocenu nasleđenih, jugoslovenskih ustanova - zbog čega nije sasvim besmisleno simulirati razvoj drugih jugoslovenskih zemalja pod pretpostavkom da su se opredelile za slovenački tip tran-

zicije, nezavisno od dezintegracije Jugoslavije.

Pođimo od slovenačkog privrednog rasta. U 2010, uz veoma negativne posledice finansijske krize, slovenački je BDP bio za 57,2 odsto veći od onoga iz 1990 (u stalnim cenama). Veći porast su ostvarile Poljska i Slovačka, ali ako se izuzme efekat krize, onda Slovenija praktično deli prvo mesto sa Poljskom. Ovde je potrebno uzeti u obzir i činjenicu da je Slovenija bila daleko razvijenija, recimo po BDP/gs (BDP po glavi stanovnika), od svih drugih uporedivih zemalja u tranziciji, zbog čega bi trebalo očekivati da će manje razvijene zemlje ostvariti brži rast. To čini slovenački uspeh posebno zanimljivim, jer posredno predstavlja ocenu nasleđenih privrednih ustanova, posebno zato što je, kao što sam rekao, Slovenija izabrala da te ustanove menja postepeno. Izraženo u današnjim eurima, BDP/gs Slovenije je 2010, bio oko 17.400 eura, dok je 1990, iznosio oko 11.000 eura.

Gde se nalaze druge države nastale raspadom Jugoslavije? Hrvatski BDP je 11 odsto veći od onoga iz 1990, a makedonski 15 odsto. Ostale zemlje još uvek nisu ni izbliza dozele nivo razvijenosti iz 1990. Uzmimo BDP/gs: u Srbiji je iznosio oko 4000 eura u 2010, a negde iznad 5500 u 1990 (u današnjim eurima). U Hrvatskoj je bio nešto iznad 7000 eura, a 2010, nešto više od 10.000 eura. U Bosni i Hercegovini i Makedoniji je pre raspada Jugoslavije BDP/gs bio oko trećine onoga u Sloveniji, što će reći oko 3700 eura (oko 3300 u 2010, uz znatno manje stanovnika u BiH). U Crnoj Gori je BDP/gs bio oko 3400 eura 1990, ali oko 4700 eura 2010. Srbija je, opet, imala BDP/gs od oko 5500 eura BDP/gs u 1990, a danas ima oko 4000 eura.

Drugačije se cena proteklih 20 nacionalističkih godina može oceniti tako što će se postaviti pitanje, koliki bi bio BDP/gs u pojedinim državama da su sačuvale isti odnos prema Sloveniji? Ovo pitanje ima smisla zato što se taj odnos nije bitno menjao

tokom svog vremena postojanja socijalističke Jugoslavije. Tako da bi se moglo očekivati da se ne bi bitno promenio i da su te zemlje sledile slovenačku strategiju razvoja, koja bi podrazumevala i ne naročito bitnu promenu barijera u uzajamnom poslovanju svih tih država. Tako posmatrano, BDP/gs Srbije bi sada bio oko 8500 evra, Hrvatske oko 11.000 eura, Crne Gore oko 6400 eura, Makedonije i Bosne i Hercegovine negde oko 5800 eura. Kao što se vidi, sve zemlje imaju manji BDP/gs od onog koji bi imali da su sledile razvoj Slovenije. Hrvatska je prošla najmanje rđavo, a Srbija najgore. Cena nacionalizma u Srbiji je katastrofalno velika, jer je sadašnji BDP/gs tek nešto iznad 70 odsto onoga iz 1990, a ispod 50 odsto onoga koji bi bio obezbeđen da je ostvaren slovenački privredni rast.

Da ne bi bilo zabune, slovenačka stopa rasta u poslednjih 20 godina nije naročito impresivna, jer je prosečna realna stopa rasta bila oko 2,3 odsto. BDP Hrvatske i Makedonije se uvećavao po znatno nižoj stopi rasta, dok je ona u drugim zemljama bila negativna u poslednjih 20 godina. Uz to, kada je reč o BDP/gs, valja biti obazriv, jer je jasno da je u nekim zemljama, u Crnoj Gori i Hrvatskoj, povećan značajno brže nego realni BDP, znači kao posledica rasta cena i realne vrednosti kursa. U kojoj je meri to održivo, to je dodatno pitanje koje se ovde ostavlja po strani.

Dakle, nema nikakve sumnje da je cena nacionalizma u izgubljenom privrednom rastu svuda izuzetno velika, a katastrofalna je u Srbiji.

Kako stoji stvar sa zapošljavanjem i sa nezaposlenošću. Tu su poređenja i simulacije teže (zato što su podaci o prijavljenoj zaposlenosti i nezaposlenosti u Jugoslaviji, a sada oni po anketi o radnoj snazi, zbog čega su stope zaposlenosti i nezaposlenosti potcenjene u jugoslovenskim podacima). U Jugoslaviji su razlike u stopama zaposlenosti i nezaposlenosti bile velike, a promene je teško pratiti zbog značajnog pomeranja stonovništva, kako unutar prostora bivše Jugoslavije, tako i zbog značajne emigracije u druge zemlje i regije. Opet, ako uzmemo Sloveniju za osnovu, stopa je zaposlenosti ostala veoma visoka (iznad 70 odsto radno sposobnog stanovništva), ali je stopa nezaposlenosti značajno iznad one koja je bila karakteristična za slovenačku privredu u Jugoslaviji (3,2 odsto 1989, 7,5 odsto 2010). Stanje u drugim državama je značajno gore, posebno kada je reč o stopi zaposlenosti (uglavnom oko ili ispod 50

odsto), a osim u Hrvatskoj i kada je reč o stopi nezaposlenih (8 odsto 1989, 12 odsto 2010). Opet, ako se pogleda stanje u Srbiji, stopa zaposlenosti je jedva oko 50 odsto radno sposobnog stanovništva), dok je stopa nezaposlenosti oko 20 odsto, što je znatno više nego što je bio slučaj u Srbiji i Vojvodini pre raspada Jugoslavije (ispod 15 odsto 1989). Stanje u drugim zemljama je nešto bolje po jednom kriteriju, ali gore pod drugom - recimo stope nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini i Makedoniji su negde oko 30 odsto (bile su oko 20 odsto 1989). U Crnoj Gori je stanje gotovo nepromenjeno, jer je stopa nezaposlenosti oko 20 odsto u oba perioda (s tim što valja voditi računa o napomenutoj razlici u načinu prikupljanja podataka), a slično se može reći i za Kosovo, mada su u tom slučaju podaci posebno nepouzdan. Kada se pogleda struktura zaposlenih i nezaposlenih, zapaža se da su posebno rđavo prošli mladi, žene, pripadnici manjina i, posebno, oni koji su izgubili posao.

Dakle, stanje na tržištu rada je značajno pogoršano nacionalističkim politikama i to posebno kada je reč o mladima, ženama i onima koji su izgubili posao.

Ovo je posebno važno zato što se nacionalizam obično predstavlja kao ideologija i politika solidarnosti, posebno prema onima istog kolektivnog identiteta, i patriotizma, dakle vođenja računa o pripadnicima sopstvene nacije i države. Lako je videti iz sumarnih podataka o stanju na tržištu rada da ni jedno niti drugo nije tačno. Nacionalizam povećava sigurnost određenim kategorijama ljudi i domaćinstava, uglavnom onima koji imaju, po jednom ili drugom osnovu, veću društvenu težinu, to će reći moć. Tako da znatno gore prolaze kategorije ljudi sa manjim društvenim uticajem, što se jasno vidi po njihovim stopama zaposlenosti i nezaposlenosti. Takođe, patriotizam uglavnom podrazumeva nejednaku raspodelu doprinosa zajedničkom dobro. Zaštita domaće proizvodnje ili njihova potpora svakojakim privilegijama, uglavnom idu na račun zaposlenosti i dohodaka onih koji bi mogli da poboljšaju svoj položaj ako bi tržište bilo otvorenije, a organizovanje socijalno moti-

visano. Patriotizam teži da bude zamena za socijalni pritisak, i to ima rđave posledice po one socijalne slojeve kojima bi socijalna organizovanost bila od posebne koristi.

Dakle, nacionalizam je pre svega politika preraspodele svega što je vredno (dohodaka, imovine, moći, životnih izgleda) od onih koji imaju manji socijalni uticaj u korist privilegovanih grupa.

Povezano sa tim, zanimljivo je uporediti otvorenost pojedinih jugoslovenskih privreda sa onima novih država. U Jugoslaviji je robni izvoz (na jugoslovensko i strana tržišta) Slovenije bio, pre raspada, nešto ispod 45 odsto BDP, a 2010 oko 50 odsto; Hrvatska je izvozila oko 33 odsto, a sada oko 20 odsto; Srbija ranije oko 40 odsto, a sada oko 25 odsto; Makedonija 40 odsto tada, oko 35 odsto sada; Crna Gora više od 30 odsto pre, a jedva nešto više od 10 odsto sada; Bosna i Hercegovina gotovo 45 odsto, a manje od 30 odsto prošle godine. Iz ovih se podataka jasno vidi da je reč o znatno zatvorenijim privredama danas, bar kada je reč o izvozu robe. Slovenija je različita, jer je startegiju razvoja zasnovala na izvozu, bar u velikoj meri.

Posebno je zanimljivo zapaziti da su jedino Slovenija i Makedonija uspele da preorijentišu izvoz na strana tržišta (nejugoslovenska tržišta), dok druge zemlje izvoze manje na strana tržišta nego što je to bio slučaj u vreme Jugoslavije. U tom smislu, samostalnost nije predstavljala čin liberalizacije spoljne trgovine, bar ne kada je reč o izvozu. Naprotiv, proizvodnja razmenjivih dobara, pre svega industrijskih, je značajno smanjena, a ne bi se moglo reći da se zapaža neki značajniji napredak.

Dakle, nacionalizam je značajno smanjio izvoznu sposobnost svih zemalja, pre svega zato što je doveo do značajne deindustrijalizacije.

To su privredne posledice nacionalističkih politika. Cena evroskepticizma i patriotskog veličanja ratnih zločina je naravno mnogo veća. Proizvodnja grobova je zamenila proizvodnju automobila. Ovde je ukazano na privrednu cenu, jer je teže glorifikovati destrukciju proizvodnje i zaposlenosti nego herojstvo u proizvodnji grobova. No, ono prvo je cena ovog drugog.